MISR MUMIYOLASH ODATLARI

Abdulboqiyeva Mahliyo Odiljon qizi
Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti
Namangan filiali tarix yo'nalishi
3–bosqich talabasi

Kirish:

Misrda mumiyolash jarayoni turli davrlarda turlicha bo‘lgan, ammo u har doim ichki a’zolarni olib tashlashni (garchi keyingi davrlarda ular maxsus ishlov berilgach, yana joyiga qaytarilgan bo‘lsa-da), tanani smola bilan ishlashni va uni zig‘ir matodan qilingan bintlar bilan o‘rashni o‘z ichiga olgan. Mumiyalash amaliyotini qo‘llagan boshqa ko‘plab xalqlar qatoriga Papua-Yangi Gvineya va Avstraliya o‘rtasidagi Torres bo‘g‘ozi hududida yashagan xalqlar hamda Janubiy Amerikadagi inklar kiradi.Misr mumiyalari bitum (bu so‘z arabcha "mūmiyah" — "bitum" so‘zidan kelib chiqqan) yordamida tayyorlangan, degan keng tarqalgan tushuncha mavjud bo‘lib, uning shifobaxsh xususiyatga ega ekanligiga ishonilgan. O‘rta asrlar davomida mumiyalangan jasadlarni tuyish orqali olingan va "mumiya" deb ataladigan modda dorixonalarda keng sotiladigan mahsulotga aylangan. Vaqt o‘tishi bilan "mumiya"ning shifobaxsh kuchi aynan uning tarkibidagi bitumda ekanligi unutilib ketdi va jinoyatchilar hamda o‘z joniga qasd qilganlarning jasadlaridan soxta "mumiya" tayyorlana boshlandi. Yevropada "mumiya"dan foydalanish an’anasi XVIII asrgacha davom etdi. [1] Ushbu holat mumiyolash amaliyotining faqatgina Nil vodiysigagina xos bo‘lmagan, balki insoniyat sivilizatsiyasining turli geokulturniy hududlarida ham mustaqil tarzda shakllanganini ko‘rsatadi. Qadimgi Misrliklarning anatomiya va kimyo sohasidagi bilimlari tanani emirilishdan saqlashning eng mukammal texnikasini yaratishga imkon bergan. Arxeologik va antropologik tahlillar shuni tasdiqlaydiki, jasadni saqlash amaliyoti shunchaki gigiyenik yoki saqlash tadbiri bo‘lmay,

[1] Ancient Egypt: From Prehistory to the Islamic Conquest / ed. by K. Kuiper. New York, 2011. —132 P.

balki insonning fiziki va ruhiy borlig‘ini uzviy bog‘lab turuvchi murakkab diniy-falsaviy konsepsiyaga asoslangan.

Mumiyolash jarayoni murakkab va ko’p bosqichli amaliyot edi. Misrlik mumiyolash ustlari, ya’ni ’’mumiya san’atkorlari’’, o’lik tanani mumiyolash uchun mzxsus texnikalardan foydalanganlar . Bu jarayon bir necha hafta davom etgan va bir necha bosqichni o’z ichiga olgan.

Ichki organlarni olib tashlash: Dastlab, o'likning ichki organlari, jumladan, miya, jigar, o'pka, oshqozon va ichaklar olib tashlangan. Miya burun orqali maxsus asboblar yordamida surib olingan.

Tanani quruq tuzlar bilan qoplash: Tana quruq tuzlar, ya'ni, natriy bilan qoplangan va 40 kun davomida quritilgan. Natriy tuzi tanadagi namlikni chiqarib, uni mumiyolashga yordam bergan.

Tanani qatronlar bilan qoplash: Quritilgan tana qatron va balzamlar bilan qoplangan. Bu jarayon tana to‘qimalarini saqlash va bakteriyalardan himoya qilish uchun zarur bo'lgan.

Matolar bilan o'rash: Tana maxsus matolar bilan o'ralgan. Har bir qatlam qatron va balzam bilan yog'langan. Bu jarayon tanaga kislorod kirishidan saqlash va uni abadiylashtirishga yordam bergan.

Duolar qilish: Tana maxsus sandiq yoki sarkofag ichiga joylashtirilgan va murakkab marosimlar o'tkazilgan. Ushbu marosimlar orqali tananing abadiy saqlanishi va o'limdan keyingi hayotda xudolarning inoyatiga sazovor bo'lishi uchun ibodat qilingan.[2] Mumiya so‘zining etimologik va funksional evolyutsiyasi o‘rta asrlar Yevropa va Yaqin Sharq tabobatidagi o‘ziga xos ilmiy adashishlar hamda mifologik tasavvurlarni aks ettiradi. Diniy va tibbiy tushunchalarning qorishib ketishi oqibatida qadimiy artefaktlarning xalq tabobatida sotilishi hamda soxtalashtirilishi yuzaga kelgan. Bu holat tarixiy-madaniy

[2] Brier B. Egyptian Mummies: Unraveling the Secrets of an Ancient Art (London, 1996)-P.145

Mavlonov A., Mirzohidov S. Tarixdagi g‘ayrioddiy va daxshatli marosimlar: 1-kitob. — Toshkent: Science and Innovation, 2024. — B. 9

merosning keyingi davrlarda utilitar (amaliy) maqsadlarda noto‘g‘ri talqin qilinishi va foydalanilishiga yorqin misol bo‘la oladi.

Misrliklar xudolarga sig‘inishdan tashqari, ma’lum darajada ajdodlarga sig‘inish odatiga ham ega edilar. Qoyaga o‘yib ishlangan yoki mumiyo saqlanadigan chuqur ustiga qurilgan dafn xonasi qabrlarning odatiy tarkibiy qismi hisoblangan; ...va tegishli tasvirlar bilan bezatilgan bu xonada marhumning yaqinlari vaqti-vaqti bilan to‘planib, unga atab qurbonliklar keltirishar va turli ehtirom marosimlarini ado etishar edi. Dafn xonasi ichidagi maxsus joyda saqlanadigan mumiyolar xizmatchi tomonidan tashqariga chiqarilib, kichik ko‘chma qurbongoh yoniga tik holda qo‘yilardi. Shundan so‘ng, marhumning yaqinlari qurbongoh ustiga o‘z hadyalarini — odatda non mahsulotlari, sharob, meva va sabzavotlarni, ba’zan esa go‘sht bo‘laklari, g‘ozlar, o‘rdaklar, nonlar, moy solingan idishlar va shu kabi boshqa nozi-ne’matlarni qo‘yishardi. Ba’zan esa xizmat qiluvchi kohin mumiyo solingan tobut ustiga moy yoki sharob quyardi. Marhumning yaqinlari ta’zim qilishar, ba’zan mumiyoni quchoqlashar, sochlarini yulishar yoki boshqa usullar bilan judolikdan chekayotgan qayg‘ularini izhor etishar edi. Ehtimol, marhumning o‘ziga yoki uning nomidan ibodatlar qilingan bo‘lsa kerak; uning mumiyolangan tanasi gullar bilan bezatilib, ma’lum vaqt o‘tgach, avval olingan joyiga — maxsus xonachaga qaytarib qo‘yilardi. Bunday manzaralar aks ettirilgan tasvirlarga qabrlarda tez-tez duch kelish mumkin; biroq ularda marhumlar odatda mumiyolangan holda emas, balki hayotlik chog‘idagi kiyimlarida, yaqinlari keltirgan nozi-ne’matlar qo‘yilgan stol yoki qurbongoh oldida o‘tirgan holda tasvirlanadi. Bu marosimlar zamirida aynan qanday tuyg‘u yoki e’tiqod yotganini aniq aytish qiyin. Ular Rimdagi "parentaliya" (ajdodlarni xotirlash marosimlari)ni eslatadi va o‘z ichiga quyidagilarni qamrab oladi: birinchidan, o‘lganlarning hayotda davom etishiga ishonch; ikkinchidan, ularning ilohiylikka yaqin darajaga ko‘tarilishi; uchinchidan esa, ularning bu dunyoda hayot kechirishlari uchun zarur bo‘lgan narsalarga u dunyoda ham ehtiyoj sezishlari. Bu qarashlarda o‘zaro zid jihatlar ham mavjud... ...oxirgi ikkita tushuncha; ammo misrliklar mantiqqa asoslangan xalq emas edilar va qarama-qarshiliklarga to‘la mifologiyaga o‘rganib qolganliklari sababli, bu tushunchalarga mutlaqo salbiy munosabatda bo‘lmaganlar. Qolaversa, ularning

o‘lganlarning holati haqidagi butun tasavvurlari g‘alati, g‘ayritabiiy va mantiqqa zid edi; shu sababli, ushbu tizimning turli qismlari har doim ham o‘zaro uyg‘un bo‘lishini kutib bo‘lmasdi. Oddiy kuzatuvchiga Misr mifologiyasi tafsilotlarida ham, o‘lganlar borasidagi qarashlarda ham hukmrondek tuyulgan chalkashlik, ehtimol, faqat sirtqi ko‘rinishdan iborat bo‘lgandir. Aslida esa, ta’limot va e’tiqodlarning tub mohiyatini, ya’ni sirt ostidagi chuqurroq ma’noni anglaganlar uchun barchasi izchil, uyg‘un va oson tushunarli bo‘lgan bo‘lishi mumkin. Bizga ma’lum bo‘lishicha, misrliklarda "sirlar" (misteriyalar) mavjud bo‘lgan; yunon va rim tushunchasiga ko‘ra, bunday sirlarning mohiyati dinning tashqi qobig‘i — ya’ni uni o‘rab turgan afsonalar, rivoyatlar va majoziy hikoyatlar — bilan uning ichki mazmuni o‘rtasidagi farqni ajratib olishdan iborat edi. [3] Mumiyolash amaliyotidagi 40 kunlik quritish bosqichi hamda natriy tuzlaridan foydalanish amaliyoti misrliklarning mikrobiologik va kimyoviy jarayonlarni empirik yo‘l bilan chuqur anglaganidan dalolat beradi. Har bir bosqichning maxsus duolar va sarkofag marosimlari bilan kechishi mumiyolashning shunchaki texnik jarayon emas, balki marhumning u dunyodagi maqomini belgilovchi va uni ilohiy kuchlar himoyasiga topshiruvchi muqaddas sakral ritual bo‘lganligini isbotlaydi.

Sir tutilgan va yashirilgan. Sirlarga bag‘ishlanish jarayoni unga qatnashganlarga marosimlarning mohiyatini, shuningdek, afsona va rivoyatlarning asl ma’nosini ochib berar, natijada bu narsalar ularning nazarida, sirlardan bexabar bo‘lganlarnikidan butunlay farqli tus olardi. Agar bizda misrliklarning o‘zlari tomonidan yozib qoldirilgan, ushbu sirlarga oid to‘liq ma’lumotlar to‘plami yoki qadimgi davr mualliflaridan birining ishonchli ta’rifi bo‘lganida edi, biz Misr dini bilan bog‘liq ko‘plab tadqiqotlarga qaramay, hanuzgacha mavjud bo‘lgan ziddiyatlar, chalkashliklar va mavhumliklarga oydinlik kirita olgan bo‘lardik. Ammo biz bunday imkoniyatga ega emasmiz. Garchi iyerogliflarning o‘qilishi va talqin qilinishi natijasida "Isida pardasi" qisman ko‘tarilgan bo‘lsa-da, hamda ezoterik ta’limotning ayrim jihatlari yetarlicha aniqlanib, shubha ostiga olinmaydigan darajaga yetgan bo‘lsa-da, bizda hali ham ushbu dinning ichki mohiyatini to‘liq ochib

[3] Rawlinson G. A History of Ancient Egypt. Vol. 1. — New York: The Nottingham Society, 1880. —200 . 201 P.

beradigan manba yo‘q. Xususan, Osiris va u bilan bog‘liq xudolar atrofida shakllangan, oddiy xalqning asosiy diniy e’tiqodini tashkil etgan ko‘plab afsonalarning asl ma’nosini tushuntirib beradigan ishonchli ma’lumotlar mavjud emas. Bizgacha yetib kelgan qoldiqlar hech qanday holatda maxsus sharhlovchi (ekzegetik) xususiyatga ega emas; ular afsonalarga faqat bilvosita va noaniq tarzda oydinlik kiritadi, xolos. Qadimgi davr mualliflari ham bu borada bizga katta yordam bera olmaydi. Ularning ba’zilari o‘zlari ham ushbu sirlarga bag‘ishlanganliklarini da’vo qiladilar, ammo diniy ehtirom tufayli, u yerda nimani o‘rganganliklari haqida gapirishdan bosh tortadilar. Boshqalar esa, aftidan, shunchaki o‘z xayolotlariga erkinlik berib, o‘zlari ham yetarlicha chuqur yoki aniq bilmaydigan afsonalar xususida taxminiy izohlar keltirgan, xolos. Oqibatda, ularning mulohazalari hech qanday qimmatga ega emas; ular bizni avvalgi holatimizda — ya’ni hech narsadan bexabar va haqiqatni faqat taxmin qilishga qodir bo‘lgan holda qoldiradi. Agar tadqiqot va izlanishlar shunday natijaga olib kelsa, unda bu mavzudan butunlay voz kechib, bilmasligimizni tan olgan ma’qulroq ko‘rinadi. [4] Dafn xonalarining arxitekturasi va u yerda o‘tkaziladigan muntazam marosimlar tiriklar va marhumlar o‘rtasidagi ijtimoiy-ma’naviy munosabatlarning uzviyligini ta’minlagan. Marhumlarga qurbonliklar keltirish odati ularning narigi dunyoda ham biologik va ijtimoiy ehtiyojlarini davom ettiradi degan ishonchga tayanadi. Bu esa o‘z navbatida qadimgi Misr jamiyatida oilaviy klanlar va avlodlar o‘rtasidagi iyerarxik bog‘liqlikni hamda xotira kultini mustahkamlovchi omil bo‘lib xizmat qilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati.

1. Rawlinson G. A History of Ancient Egypt. In two volumes. Vol. 1. — New York, Philadelphia, Chicago: The Nottingham Society, 1880. — 418 p.

2. Ancient Egypt: From Prehistory to the Islamic Conquest / ed. by K. Kuiper. New York, 2011. —208 P.

[4] Rawlinson G. A History of Ancient Egypt. Vol. 1. — New York: The Nottingham Society, 1880. —202 P.

3. Brier B. Egyptian Mummies: Unraveling the Secrets of an Ancient Art (London, 1996)-P.145

4. Mavlonov A., Mirzohidov S. Tarixdagi g‘ayrioddiy va daxshatli marosimlar: 1-kitob. — Toshkent: Science and Innovation, 2024. — 52 b.